

**Eugen Simion:
ESTUL ȘI VESTUL EUROPEI –
DIALOGUL NU S-A STINS¹**

— *Despre generația tânără, așa-zisa generație de pulbere, nu a fost permis să se vorbească public până de curând. Ei s-au confruntat cu alegerea fie să părăsească România, fie să fie închiși. Acestea sunt destinele tragice ale României. Ivo Andrić a observat: „Românii au o singură curiozitate: își exportă geniile sale”.*

— Popoarele din zona civilizației bizantine, realitatea culturală și politică veche de secole a Europei, nu au reușit să ducă mai departe moștenirea bizantină, ci s-au adaptat diferitelor modele de cultură vest-europene. Câți ani ați fost voi, sârbii, sub turci? Și această perioadă a fost o cortină de fier. România ca stat a fost creată în secolul al XIX-lea. Burghezia noastră a avut doar câteva decenii de libertate, în timp ce nobilimea din Occident a avut cinci secole pentru a-și crea statul și națiunea. Când comunismul a căzut în România în anii '90, un jurnalist a întrebat ce se va întâmpla cu cultura noastră. Am răspuns atunci că, cultura europeană va fi cultura Estului. Avem o tragedie istorică pe care am trăit-o și acea experiență este importantă. Dar apoi a venit criza.

— *Când ați făcut cunoștință cu noile tendințe în critica literară?*

— Din 1970 până în 1974, am predat la Sorbona, pe vremea când era voga noii critici. La 37 de ani, relativ tânăr, am venit din Europa de Est la Paris, unde noua critică era atotputernică, nu doar pe continentul nostru, ci în întreaga lume. Eram nerăbdător să cunosc noul curent care domina. Am citit și am urmărit cu stiloul în mână, am ascultat cu atenție prelegerile lui Roland Barthes, precum și pe cel mai important critic al acelei generații, Jean-Pierre Richard. M-am întors în România cu 3.000 de cărți pentru că aveam impresia că nu voi mai avea niciodată ocazia să vizitez Europa. Mă pregăteam pentru o lungă iarnă, spirituală...

¹ Interviuul a fost publicat sub titlul *Еуђен Симион: Европски исток и запад – дијалог није замро*, în revista „Печат”, nr. 395, 13.11.2015, pp. 50-53. Din cunoștințele noastre, nu s-au păstrat răspunsurile acad. Eugen Simion în varianta lor originală, adică în limba română. În paginile revistei noastre oferim o „traducere a traducerii”, o practică nerecomandată, dar câteodată imposibil de evitat. Pe această cale mulțumim doamnei Nataša Jovanović, jurnalistei care a realizat interviul, și doamnei editoare-șef a publicației „Печат” Ljiljana Bogdanović pentru bunăvoința de a oferi cititorilor români acest interviu.

— *La Paris, în inima forjării ideilor, ajungeți la concluzia că demonul teoriei a murit și aceasta chiar în momentul în care teoria literară domnește supremă. Cum v-ați hotărât să traduceți acea concluzie de avangardă, la acea vreme, într-o carte de eseuri?*

— Atunci tânărul critic Jean Ricardou era un „terrorist intelectual” cunoscut pentru afirmațiile sale că, dacă nu există teorie, nu există nimic, nu există literatură. Douăzeci de ani mai târziu, acest tip de intelectual practic a dispărut de pe scena culturală franceză. Prietenul meu Antoine Compagnon, șeful catedrei de literatură la Collège de France, cea mai importantă instituție culturală din Paris, este autorul cărții *Antimodernii*. Am petrecut o noapte întreagă vorbind despre acest subiect. Apoi mi-a sugerat să scriu ceva împotriva acelui terorism al teoriei literare. Primul răspuns la această idee care nu mi-a plăcut deloc a fost volumul *Întoarcerea autorului*, tradus în Anglia și America; am auzit că în urmă cu câțiva ani a apărut în Irlanda o carte cu același titlu, iar autorul nu știa despre opera mea. Apoi au urmat altele. Acel moment de dominație literară a teoriei astăzi este depășit.

— *Astfel a apărut volumul Demonul teoriei a obosit. Ce greșeli fatale ați observat în literatura și critica acelei epoci?*

— Cea mai importantă a fost poziția autorului în discursul literar. Noua critică a eliminat pur și simplu autorul din discuție. Roland Barthes și marii critici ai acestei epoci au strigat că autorul a murit, că nu mai înseamnă nimic. Am crezut că este o idee proastă. În opinia mea, dacă scoatem scriitorul din discuția literară, textul rămâne ca o materie complicată. Teoria structuralistă susține poziția că nimeni nu scrie textul. Nu e chiar așa. În spatele textului există întotdeauna un destin, efortul cuiva. Demonului teoriei nu-i pasă cine a creat lucrarea. Unuia dintre marii noștri poeți îi plăcea să spună: „Poți fi înger pe hârtie, și porc în viață”.

— *„Trăirism” ca termen terifiant în 1928 a sugerat mai târziu o mișcare ideologică: existențialismul românesc, care și-a găsit drum în titlul celei de-a doua cărți a dvs. De ce ați ales această generație de intelectuali, activă în România la jumătatea secolului trecut?*

— Existențialismul este o mișcare introdusă în cultura europeană de către germani, Martin Heidegger și Karl Jaspers, care l-au urmat pe marele filosof danez Søren Kierkegaard. Într-un cuvânt, teoria lor că filosofia nu este obiectivă și, ca atare, ar trebui să vorbească despre om, despre sine, a fost acceptată mai întâi în Germania, iar puțin mai târziu, după Al Doilea Război Mondial, odată cu apariția lui Sartre, Camus, Simone de Beauvoir și în Franța. Existențialismul a luat amploare în România în anii '20. Atunci tinerii creatori au descoperit o nouă spiritualitate și s-au răzvrătit împotriva învățăturilor generațiilor anterioare, ridicându-se împotriva filosofiei de școală. Această generație, o generație mare și creatoare în cultura românească, a fost numită altfel: generația tragică, generația criterionistă, generația în pulbere, așa cum a numit-o poetul Zaharia Stancu într-un articol. Din acea generație fac parte Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Constantin Noica, Emil Coran, Eugen Ionescu, Petre Pandrea... Aproape toți erau elevi ai profesorului Nae Ionescu, care i-a învățat, în

prelegerile sale despre metafizică și istoria logicii, să părăsească „filosofia școlii” și să scoată filosofia din clasă în stradă.

Filosofia, după ei, ar fi trebuit să răspundă la întrebarea ce mi se întâmplă, trebuie să se întoarcă de la obiectiv la subiectiv. Dar sursele acelei generații de tineri intelectuali, pe lângă Heidegger și germani, au fost și filosofi și mistici ruși, autori spanioli.

Nae Ionescu a murit la 50 de ani, și, timp de 70 de ani, nu am avut voie să vorbim despre el.

În carte am discutat despre aceste personalități creatoare, am vorbit despre generația lor, despre generația existențialiștilor și despre opera lor care a lăsat urme adânci în cultura românească.

Acum le putem spune numele cu voce tare, pentru a spune ce au vrut ei. De exemplu, au introdus o dimensiune religioasă în literatură și eseu. Cred că acesta este cel mai important lucru pe care l-au adus. De asemenea, au schimbat obiectul filosofiei. În locul categoriilor lui Kant, Noica scrie o extraordinară „filosofie a ființei”, sub influența lui Heidegger, care spunea că într-o gramatică poți descoperi gramatica spiritului. Acea filosofie a ființei, experiența personală, dimensiunea spiritului religios, toate acestea sunt caracteristici ale operei, de exemplu, a lui Mircea Eliade, care a fost și un mare romancier. Ca student nu a mers la Paris sau Berlin, ci în India. Acolo a descoperit un spirit străvechi pe care l-a adus apoi în Europa. Romanul său este un roman existențialist, personajele sale sunt tinerii care au acea experiență tragică a vieții și vor să schimbe lumea.

— *„Existențialismul românesc” a readus în discursul public problema reînnoirii dialogului despre Estul și Vestul european, care a fost deschis de o generație de intelectuali denunțați în România la jumătatea secolului trecut. Care au fost observațiile existențialiștilor români pe această temă și este această întrebare vie și astăzi printre români și în ce măsură?*

— Dialogul despre Estul și Vestul european este foarte important.

În seria disocierilor sale legate de ființa românească trebuie menționată și prelegerea lui Mircea Vulcănescu susținută în 1930. Ideile din textul respectiv nu se referă exclusiv la omul român și la felul său de a fi în lume, ci la creștinismul răsăritean și occidental, o temă de care s-a ocupat Nae Ionescu în 1928 și 1929. El a explicat diferența dintre cunoașterea caracteristică metafizicii occidentale și înțelegerea care ar defini metafizica răsăritului. Românii fiind creștini și latini răsăriteni, se deosebesc de occidentali prin faptul că își bazează legătura cu lumea exterioară pe înțelegere, iar acest lucru este foarte important, pentru că, așa cum subliniază Nae Ionescu, înțelegerea este o activitate analogă creației: în momentul în care înțelegi un lucru, ai descoperit rețeta creării lui, când știi un lucru, nu ai descoperit rețeta lui; îl poți identifica perfect, dar sensul lui interior, legea creației sale, acest lucru nu poți „înțelege” prin cunoaștere, ci doar prin „înțelegere”.

Ca membru al Academiei Franceze de Științe, Departamentul de Știință și Moralitate, sunt prezent la dezbaterile care se organizează în fiecare an despre francezi și identitatea altor națiuni. Dacă iau cuvântul, atunci nu voi omite să spun

următoarele: *Există o cultură a Europei de Est care este parte integrantă a culturii europene.* Cu toții știm despre spiritul francez, spaniol, dar foarte puțin despre cel românesc...

— *Intelectualii români despre care scrieți sunt recunoscuți ca disidenți. Ce, în înțelegerea lor despre filosofie, nu corespundea climatului politic al vremii?*

— Acești tineri, mulți dintre ei școliți la universități din Germania, gândesc în spiritul existențialismului european și creează în limba română o operă importantă care nu a fost evaluată în totalitate și sub toate aspectele. Motivul este că mulți dintre elevii lui Nae Ionescu și-au exprimat simpatie față de extrema dreaptă, iar din această cauză unii au ajuns în închisoare, alții au plecat în exil și au făcut cariere semnificative în limbi străine, în timp ce Mircea Vulcănescu, de exemplu, a murit în închisoare la vârsta de 48 de ani. Cazul lui Eugen Ionescu este unul deosebit. Fiind de stânga, s-a ciocnit cu autoritățile aflate la guvernare în 1945 și 1946 și nu s-a mai întors niciodată în România. A devenit un scriitor francez, așa cum și-a dorit din totdeauna. Spunea: „Dacă aș fi francez, aș fi genial”. Acestea sunt destinele tragice ale României. Ivo Andrić a observat: „Românii au o singură curiozitate: își exportă geniile sale”.

— *Factorul anglo-saxon de-a lungul istoriei a constituit un obstacol în calea proceselor rapide de eliberare națională din Balcani, iar fără politică nu există nici emancipare culturală. În ce măsură afectează astăzi factorul anglo-saxon, mă refer mai ales la modelul american de viață, pierderea identității naționale?*

— Acest lucru este evident. Se întâmplă peste tot, chiar și în vestul european. Am citit esești francezi care deplâng constant moartea romanului. Sub influența anglo-saxonilor, ei sunt conștienți de modul în care se schimbă canonul literar. Americanii își impun propriul model și propriile criterii. Cert este că eseștii francezi au dreptate pentru că Franța este țara romancierilor care nu mai are romancieri. O personalitate foarte interesantă în literatura franceză este Tsvetan Todorov, care este bulgar. La un moment dat a tradus formalistii ruși în franceză, iar în urmă cu câțiva ani a publicat un adevărat manifest, volumul *Literatura este în pericol*. El prezintă ideea că literatura trebuie să se întoarcă la destinul uman. Tocmai aceasta este teza, fără falsă modestie, a cărții mele *Întoarcerea autorului*.

— *Pot popoarele ortodoxe din Balcani să-și păstreze identitatea în cadrul UE, deoarece aceasta a fost întemeiată pe bazele valorice ale Sfântului Imperiu Roman și cuceririlor lui Napoleon, care se opun profund moștenirii bizantine?*

— Conflictul dintre ortodocși, catolici și protestanți nu este important. Papa Ioan Paul al II-lea a vizitat România ca primă țară creștină. El a încurajat ideea ca bisericile să poată ajunge la o înțelegere între ele. Marile puteri și marele capital dau tonul în politică. Țările balcanice ar trebui în primul rând să adere la UE. Sârbii, care nu sunt în această comunitate, au deja o cultură europeană.

— *În România există multe toponime de origine slavă, care indică aceste rădăcini. Sunt urme ale culturii slave întipărite în identitatea românească?*

— Ea există ca o tradiție spirituală. Cultura și literatura noastră au fost create în limba slavă veche. Încercăm să restabilim tradiția bizantină care a lăsat urme mari. Acum suntem țări moderne, națiuni moderne. Este necesar să se recupereze identitatea.

— *Există o cooperare vie între academiile noastre?*

— Momentan nu este, dar au existat perioade când a fost. Când Dejan Medaković a condus Academia Sârbă de Științe și Arte, acea mare și puternică personalitate în fruntea culturii sârbe, cooperarea a fost intensă și caldă. În timpul vizitei mele la Belgrad am răspuns la invitația noii conduceri a Academiei. Apropo, Academia Română are 60 de institute de specialitate și este cea mai puternică academie din Europa, după Franța.

— *În ce măsură scriitorii și creatorii noștri sunt recunoscuți în România?*

— Să fim sinceri, în România Adam Puslojić este mai faimos ca mine.

— *Sunteți președintele uneia dintre cele mai importante instituții din România, Fundația Națională pentru Știință și Artă, și președintele Institutului de Literatură, dar cel mai interesant este că sunteți fondatorul unui forum care își propune să încurajeze intelectualii din întreaga lume să reflecteze și să își prezinte evaluările despre Europa de astăzi. Cum evaluează ei UE?*

— De mai bine de 10 ani, conduc simpozionul amintit, un seminar susținut la București și la care au participat patru academii europene – Academia Regală a Belgiei, Academia Regală a Spaniei, Institutul Francez care reunește toate academiile și, bineînțeles, Academia Română.

A gândi Europa este ideea lui Moreno, celebrul teoretician francez, iar pentru intelectualii independenți a gândi despre acest subiect este o provocare. Interesant este că toți participanții sunt anti-globaliști prin concepție, gânditori independenți și liberi care au fost bucuroși să răspundă la invitație. La ultimul seminar (2015 – n.n.) au luat cuvântul fostul președinte Iliescu și premierul de la momentul Revoluției, Petre Roman, precum și mari personalități politice care acționează ca intelectuali.

Ei pornesc de la ideea lui De Gaulle că Europa este o uniune de națiuni și nu de regiuni. Este interesant că Bruxelles-ul susține azi mai mult minoritățile decât majoritățile. Ministrul nostru al educației, de exemplu, în spiritul său reformator, a luat decizia ca o școală din România să-și piardă statutul, dacă are mai puțin de 300 de elevi, iar elevii sunt duși în alte localități; dar dacă există o școală cu cinci elevi aparținând minorităților, să zicem romi, școala supraviețuiește. Ce fel de democrație este asta, mă întreb. Nu sunt singurul care vede asta, dar există destui intelectuali în România cărora nu le pasă de culturile și miturile naționale. Când trebuia să intrăm în UE, s-au auzit strigăte destul de puternice că miturile naționale ne împiedicau să facem acest lucru.

În fiecare an, la simpozionul amintit se formulează o nouă temă, dar cele mai multe sunt legate de poziția Europei de astăzi, de problema identității europene, care nu este întotdeauna corectă din punct de vedere politic. De asemenea, anual sunt publicate lucrările acestor întâlniri.

— În anii '90, ați fost în fruntea unui cerc de intelectuali care a oferit un mare sprijin țării noastre, în ciuda izolării în care se afla Serbia...

— La acea vreme, colaborarea era dificilă, pot spune chiar periculoasă. Ministrul Culturii care a vizitat Serbia în anii '90 a fost amenințat cu demisia. Mulți scriitori, poeți și intelectuali au încercat să găsească o modalitate de a-și ajuta colegii din Serbia. În 1999, Academia Română, pe care am condus-o, și-a exprimat deplina solidaritate cu sârbii în timpul bombardamentelor NATO. Am adus acea scrisoare de sprijin în Serbia și am citit-o la o adunare publică.

EUGEN SIMION – EASTERN AND WESTERN EUROPE: THE DIALOGUE DID NOT STOP

Abstract: This interview, hitherto unknown in Romania, with the critic Eugen Simion was published under the title *Еуђен Симион: Европски исток и запад – дијалога није задро* (translated by us: *Eugen Simion – Eastern and Western Europe: the Dialogue did not Stop*), in „Pечат” magazine, no. 395, 13.11.2015, pp. 50-53. We publish it for its documentary value. To our knowledge, the answers of the academician Eugen Simion have not been preserved in their original version, that is, in Romanian. In the pages of „R.I.T.L.” we offer, thanks to Marija Nanadić, a „translation of the translation” - a practice not recommended, but sometimes impossible to avoid. We would also like to thank Ms. Nataša Jovanović, the journalist who conducted the interview, and the Editor-in-Chief of „Pечат”, Ms. Ljiljana Bogdanović, for the kindness of offering this interview to the Romanian readers. Some answers have a contextual relevance, referring to the political and institutional state of affairs in Romania almost 10 years ago. Others have a more general character, illustrative of the interviewee’s intellectual choices and personality.

Keywords: *Europe, East, West, culture, identity.*